

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دوفصلنامه علمی

سال اول، شماره اول، بهار و تابستان ۱۴۰۴
Vol 1, No,1 Spring & Summer 2025

پژوهشکده تفسیر اهل بیت (ع)

هیئت تحریریه

سید محمدکاظم طباطبایی

(دانشیار دانشگاه قرآن و حدیث)

عبد الهادی مسعودی

(استاد دانشگاه قرآن و حدیث)

علی راد

(دانشیار دانشگاه تهران)

علی اکبر بابایی

(استاد پژوهشگاه حوزه و دانشگاه)

علی رضا قائمی نیا

(استاد پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی)

محمدعلی مهدوی راد

(استاد دانشگاه تهران)

محمدکاظم رحمان ستایش

(دانشیار دانشگاه قم)

صاحب امتیاز:

پژوهشگاه قرآن و حدیث

مدیر مسئول:

رضا برنجکار

سر دبیر:

محمدکاظم رحمان ستایش

مدیر اجرایی:

سید مهدی حسینی

ویراستار:

محمد قنبری

صفحه آرایی:

مهدی خوش رفتار اکرم

□

نشانی مجله:

قم، بلوار پانزده خرداد، بلوار شهید صادقی، خیابان

شهید حسین نژاد، پژوهشگاه قرآن و حدیث

کد پستی: ۳۷۱۴۸۵۴۶۲۹

ص. پ: ۸۱۶ - ۳۷۱۸۵

تلفن: ۳۷۱۷۶۲۱۹ - ۰۲۵

نمابر: ۳۷۱۷۶۵۶۰ - ۰۲۵

پست الکترونیک:

Exegesis@riqh.ac.ir

راهنمای تدوین مقالات

۱. مقاله باید شامل قسمت‌های زیر باشد:
عنوان، چکیده فارسی، کلید واژه‌ها، مقدمه یا طرح مسئله، شرح موضوع، نتیجه، فهرست منابع و چکیده انگلیسی.
۲. تنها مقالاتی قابل بررسی است که حاصل پژوهش بدیع بوده، قبلاً منتشر نشده باشد و نویسنده، متعهد به نشر آن در جای دیگری نباشد. ضمناً مقاله‌های ارسالی، نباید هم‌زمان به نشریات دیگر ارائه شوند.
۳. مسئولیت صحت و سقم مقاله به لحاظ علمی و حقوقی بر عهده نویسنده است.
۴. حق رد یا پذیرش و نیز ویرایش مقالات برای مجله محفوظ است و مقاله‌های دریافتی بازگردانده نخواهد شد.
۵. تأیید نهایی مقاله برای چاپ در مجله، پس از نظر داوران با هیئت تحریریه مجله است.
۶. حجم مقاله از ۲۵ صفحه فراتر نرود.
۷. چکیده فارسی و انگلیسی مقاله حداکثر ۱۷۰ کلمه باشد.
۸. مقالات باید طبق الگوی زیر تنظیم شوند:
حاشیه بالا و پایین ۵، چپ و راست ۴/۵ و میان سطور ۱ سانتی‌متر، در محیط Word، با قلم ۱۳ BNazanin تایپ شود و چکیده، پانویس و منابع با همان قلم و اندازه ۱۱ باشند. قلم انگلیسی Times New Roman با یک فونت کمتر از قلم فارسی.
۹. فهرست منابع به ترتیب حروف الفبا و به شرح زیر آورده شود:
در مورد کتاب: نام خانوادگی یا لقب، نام، عنوان کتاب، نام مترجم یا مصحح، محل نشر، نام ناشر، سال نشر.
در مورد مقاله: نام خانوادگی، نام، «عنوان مقاله»، نام مجله، سال نشر، جلد / دوره / سال / شماره مجله، شماره صفحات مقاله در مجله.
۱۰. درج ارجاعات مربوط به منابع در متن به صورت (نام خانوادگی مؤلف، سال نشر، جلد، صفحه) آورده شود. مثال: (ابن عبد البر، الاستیعاب، ج ۲ ص ۵۷). ارجاعات مربوط به منابع لاتین به صورت (Arbery, 65) آورده شود.
۱۱. ارجاعات توضیحی، مانند صورت لاتین کلمات، شرح اصطلاحات و غیره در پانویس آورده شود.
۱۲. نویسنده با نامه یا ایمیل فرستادن به سردبیر مجله، با ذکر کامل نام و نام خانوادگی خود (و سایر نویسندگان همکار)، رتبه علمی، نشانی، تلفن، دورنگار و نشانی الکترونیک خود را اعلام می‌دارد.
۱۳. چنانچه مقاله‌ای چند نویسنده داشته باشد، ارائه مقاله و تمام مکاتبات و مسئولیت مقاله با نویسنده اول است. درج نشانی الکترونیک در پایین صفحه اصلی مقاله، فقط به نویسنده اول، اختصاص دارد.
۱۴. مقالات دانشجویان تحصیلات تکمیلی و مقاله مستخرج از پایان‌نامه‌ها صرفاً با یادکرد اسم استاد راهنما قابل بررسی خواهد بود.

فهرست مقالات

- سر آغاز..... ۴
- تفاسیر امامیه و گرایش به تفسیر معتزلی..... ۷
سعید شفیعی خُوزانی
- نظریه وضع الفاظ برای ارواح معانی در اندیشه مفسران امامیه..... ۳۲
سید محمود طیب حسینی
- اجماع و کارکرد آن در تفسیر مجمع البیان..... ۵۷
محمد مرادی
- تحول مفهومی «الکتاب» در تفسیر آیه «ما فَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ»: بررسی تاریخی - فرهنگی..... ۸۲
حسین ستار
- بررسی تطبیقی طبقه راویان روایات تفسیری حوزه فضایل اهل بیت علیهم السلام و خلفا..... ۱۰۷
حامد دژآباد
- بررسی تطبیقی تفسیر آیه «... قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى ...»..... ۱۳۲
محمد علی همتی

سرآغاز

قرآن کریم به عنوان پیام خداوند برای انسان و انسانیت همیشه مورد توجه مسلمانان و حتی به شکلی برای غیرمسلمانان بوده است. قرآن کریم اگرچه که از این جهت اهمیت ویژه و خاصی دارد. اما آن هم مثل هر متن دیگری تاثیرگذاری اش وابسته به برداشت و تفسیری است که از آن می شود. شاید کسی با تفسیر اشعری قرآن را تفسیر کند که در این صورت از آیات قرآن نوای جبر می شنود و یا با تفسیر عدلیه ندای عدالت الهی را در نظام تکوین و تشریع می شنود. و همینطور برپایه روشها و گرایشهای مختلف تفسیری، پیام قرآن را متفاوت می دانند. کسی ظاهرگراست و همه آیات را برپایه همین ظاهرش معنا می کند و لذا تفسیر سلفیه نتیجه می دهد. کس دیگری تاویل گرای عقلانی است از ظاهر لفظی آیات به صورت ضابطه مند تجاوز می کند. کس دیگری تاویل گرای صوفیانه است و با ذوق و سلیقه خود به گذر از این ظواهر دست می زند.

تا آنجا که از نظر برخی غربیان که در باره کتاب مقدس خود اظهار نظر کرده اند، ادعا می کنند که مهم نیست که در متن مقدس چه باشد. اصولاً آیه خاصی وجود داشته باشد یا وجود نداشته باشد، مهم آن است که چه تفسیری را مفسران و اتباع اندیشه خاص از مضامین آیات معتقدند و به آن عمل می کنند و پایبندند.

این دیدگاه شاید خیلی تند روانه باشد و در محدوده کتاب مقدس یهودیان و مسیحیان عینیت و ظهور می یابد، اما در مواردی خیلی هم دور از واقعیت نیست. آیات کلیدی در باره اعتقادات کلامی - خصوصاً اعتقادات شیعه - از مصادیق مهم این نوع نگاه و تفاوت های تفسیر امامیه از دیگر مذاهب است.

آنچه که گذشت به اشاره اهمیت تفسیر را تبیین می کند. لزوم اهتمام به تفسیر را نشان می دهد. اما این تفسیر، حقیقتش فرایندی عقلانی و معنوی و روشمند برای کشف معانی نهفته در آیات قرآن کریم است؛ دانشی که رسالت آن، فهم مقصود و مراد از وحی الهی

است. همانطور که اشاره شد، در گستره تاریخ تفسیر، جریان‌های گوناگونی با روش‌ها، گرایش‌ها و مبانی خاص خود، به این عرصه قدم نهاده‌اند. در میان این جریان‌ها، تفسیر امامیه یکی از کهن‌ترین، پویاترین و ریشه‌دارترین مکاتب تفسیری در جهان اسلام به‌شمار می‌آید که سرچشمه آن به حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام بازمی‌گردد و پس از ایشان، دیگر امامان معصوم علیهم السلام این جریان را گسترش دادند و بنای مکتبی منسجم و غنی را پی‌ریختند. عالمان امامیه در طول اعصار، وارثان این مکتب عظیم بوده‌اند و تلاش‌های سترگ آنان در حفظ، توسعه و ترویج این سنت تفسیری، سرمایه‌ای بی‌بدیل برای اندیشه شیعی پدید آورده است. تفسیر امامیه، به سبب ارتباط ژرف و ناگسستنی آن با میراث اهل بیت علیهم‌السلام، از جایگاهی بس مهم در فهم دقیق، اصیل و نورانی قرآن کریم برخوردار است؛ چه آنکه اساس این مکتب، بر آموزه‌ها، هدایت‌ها و روایت‌هایی استوار است که از امامان معصوم علیهم السلام در باب تفسیر به ما رسیده است.

با این حال، باید اذعان کرد که در حوزه دانش تفسیر و علوم قرآنی، بیشتر مطالعات معطوف به جنبه‌های مفهومی و معرفتی بوده و توجه کمتری به پژوهش‌های تاریخی و مکتب‌شناختی صورت گرفته است. تنها در دو قرن اخیر، این نوع مطالعات، آن‌هم به صورت محدود، آغاز شده‌اند و هنوز نمی‌توان ادعا کرد که در حوزه مطالعات شیعی به مرحله کمال و بلوغ رسیده‌اند. از این رو، ابعاد بسیاری از مکتب تفسیری امامیه و تفاوت‌ها و تمایزهای آن با دیگر مکاتب تفسیری، همچنان ناشناخته و مغفول مانده است.

آشکار ساختن این زوایا و شناساندن جایگاه علمی و معرفتی مکتب تفسیری امامیه، ضرورتی بنیادین برای تعالی پژوهش‌های قرآنی و تفسیری به‌شمار می‌رود. هرچند در برخی مجلات تخصصی قرآن‌پژوهی، مقالاتی در این زمینه به چشم می‌خورد، اما اکنون پژوهشکده تفسیر اهل بیت علیهم السلام وابسته به پژوهشگاه قرآن و حدیث با هدف تخصصی‌سازی و به‌روز کردن این حوزه مطالعاتی، اقدام به تأسیس مجله‌ای مستقل با عنوان «تفسیر امامیه» نموده است.

این مجله، با تمرکز بر پژوهش‌های قرآنی - تفسیری مرتبط با سنت تفسیری امامیه، بر آن است تا بستر مناسبی برای تولید، نشر و ترویج دانش در این عرصه فراهم آورد. از این رو، کلیه مقالات علمی و پژوهشی که در چارچوب محورهای موضوعی زیر قرار گیرند، مورد استقبال و داوری علمی قرار خواهند گرفت:

۱. بازشناسی مفاهیم، کلیات و چیستی مکتب تفسیری امامیه
  ۲. منابع و سرچشمه‌های تفسیر امامیه
  ۳. مبانی و روش شناسی تفسیر امامیه
  ۴. نسبت امامیه با تأویل قرآن
  ۵. گرایش‌ها و رویکردهای درون مکتبی در تفسیر امامیه
  ۶. تاریخچه تطور و تطبیق تفسیر در مکتب امامیه
  ۷. موضوعات تفسیری خاص در سنت امامیه
  ۸. فقه الحدیث و بررسی اسناد و دلالات روایات تفسیری
  ۹. دیدگاه خاورشناسان درباره تفسیر امامیه
  ۱۰. دستاوردهای نوین تفسیری در فهم آیات قرآن
  ۱۱. تبیین‌های نواز آیات کریمه بر پایه مبانی امامیه
  ۱۲. روش شناسی تفسیر در سیره اهل بیت علیهم السلام
  ۱۳. نسبت علوم قرآنی با سنت تفسیری امامیه
  ۱۴. آسیب شناسی مطالعات تفسیری در مکتب امامیه
  ۱۵. مقایسه تطبیقی مبانی، روش‌ها و دیدگاه‌های امامیه با دیگر مکاتب تفسیری
  ۱۶. نقد مبانی، روش‌ها، گرایش‌ها و دیدگاه‌های درون مکتب تفسیری امامیه
- مجله تفسیر امامیه آمادگی دارد تا مقالات علمی - پژوهشی محققان و قرآن پژوهان را که در پی فهم عمیق‌تر این مکتب تفسیری‌اند، منتشر سازد و گامی مؤثر در رشد و گسترش مطالعات قرآنی در پرتو معارف اهل بیت علیهم السلام بردارد.